

OMAVALITSUSTE TOETUS LASTEGA PEREDELE
2002-2003

Mare Ainsaar, Kadri Soo, Aleksander Aidarov

Tartu Ülikool
Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond
2004

Uuring on rahastatud Rahvastikuministri büroo poolt

© Metoodika Tartu Ülikool

Sisukord

Sissejuhatus

1. Lastepäevahoid	5
1.1 Päevahoiu erinevad vormid	5
1.2 Lastepäevahoiu maksumus	7
1.3. Lapsevanema poolt makstav tasu	9
2. Üldharidus ja huviharidus	12
2.1 Koolid ja muud haridusasutused	13
2.2 Huviharidus ja vaba aeg	15
2.3 Vabaihenduste tegevus laste huvihariduse valdkonnas	17
2.4 Laste väljalangevus koolist ja koolikohustuse mittetäitmine	19
3. Kohalikud toetused lastele ja peredele	22
4. Vanemliku hoolitsuseta lapsed kohalikus omavalitsuses	28
5. Omavalitsuste toetus lastega peredele ja lastele ning kõige lapsesõbralikum omavalitsus 2002	30

SISSEJUHATUS

Käesolev uurimus käsitleb omavalitsuste toetust lastele ja lastega peredele. Uurimuse eesmärk on anda ülevaade omavalitsuste toetusest lastepäevahoiule, koolidele, huviharidusele ja peredele. Tähelepanu keskpunktiks on kohaliku omavalitsuse poolt lastele ja lastega peredele ette nähtud rahalised vahendid. 2003. aasta uurimuses lisati eraldi blokid probleemsete laste kohta, mis käsitlesid koolikohustuse mittetäitmist, omavalitsuse võimalusi ajutistelt sekkuda laste heaolu nimel perede ellu, lastekaitsetööd. Sarnast uurimust teostatakse Eestis juba neljandat aastat rahvastikuministri büroo rahalisel toetusel ja Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika osakonna poolt läbi viiduna. Uurimust võib käsitleda ka kui kohaliku omavalitsuse tasandi perepoliitika monitooringut. Varasemate uuringute tulemused on kõigile eestimaalastele kättesaadavad ajakirja "Sotsiaaltöö" võrguväljaandes www.sm.ee.

Uurimuse andmed võimaldavad pöörata avalikku ja poliitilist tähelepanu omavalitsuste tegevustele laste ja perede elu parandamisel ning pikemas perspektiivis motiveerida omavalitsusi enam panustama lastega seotud valdkondadesse. Kuna tegemist on omavalitsuse tasandi monitooringuga, siis jäid teadlikult vaatluse alt välja kõik toetused ja muud meetmed, mis olid finantseeritud keskvalitsuse poolt.

Uurimuse teostamiseks kasutati ankeetküsitlust. Ankeet saadeti kõigisse omavalitsustesse posti teel 2003. aasta septembris. Küsimustik sisaldas 21 küsimust ning oli jaotatud neljaks osaks (lastepäevahoid, laste huviharidus ja vaba aeg, koolid, muud toetused kohalikust eelarvest lastega peredele, vanemliku hoolitsuseta lapsed).

Lastepäevahoiu puhul uuriti eelkõige teenuse maksumust ning selle kujunemise tagamaid. Koolide puhul fikseeriti omavalitsuste kulud koolivõrgule. Omavalitsuse peretoetuste puhul vaadeldi kohalikust eelarvest makstavate toetuste olemasolu, suurust ning saajate arvu. Taustinformatsiooniks kasutati ametkondlikke andmebaase (rahvastik 1.01.2002 ja 0-18aastaste laste arv kogu rahvastikust – Eesti Statistikaamet, omavalitsuste kõigi vahendite keskmine 2000-2001 elaniku kohta, keskmine toimetulekutoetuse suurus inimese kohta 2000-2001 – sotsiaalministeerium).

2004. aasta jaanuariks olid ankeedile vastuse saatnud kõik 241 Eesti omavalitsust. Kuna mitmed omavalitsused ühinesid uuringus huvi pakkunud perioodi jooksu (2002-2003), käsitletakse neid selles aruandes juba ühtsete valdadena.

Uurimisrühm tänab Rahvastikuministri bürood toetuse eest uurimuse läbiviimisel, kõiki kohaliku omavalitsuse töötajaid, kes aitasid kaasa usaldusväärsete andmete kogumisele.

1. LASTEPÄEVAHOID

Lastepäevahoiu teenuse kättesaadavuse tagamine on olulisemaid töö ja pereelu ühitamise tingimusi. Eestis on suhteliselt hästi arenenud lasteaedade süsteem. Siiski tekivad aeg-ajalt probleemid lastele päevahoiu kohtade kindlustamisega. Kaks suuremat probleemi Eestis on päevahoiuteenuse kättesaadavus ja tasu.

1.2 Päevahoiu erinevad vormid

Vastavalt koolieelse lasteasutuse seadusele (§ 27) võib lasteaedade finantseerimine toimuda Eestis valla- või linnaeelarvest, vanemate poolt kaetavast osast ja annetustest. Alates 01.07.2002 peab vastavalt seadusele iga omavalitsus looma oma territooriumil elavatele 1-7 aastastele lastele võimaluse käia teeninduspiirkonna järgses lasteasutuses. Päevahoiu korraldus selle nõude täitmiseks võib omavalitsustes olla erinev.

Valdavalt on Eesti omavalitsustes oma lasteaed (225). **2003. aasta septembris ei korraldanud 15 omavalitsust ise oma territooriumil lastepäevahoidu**, vaid see puudus või teenust osteti teistest omavalitsustest. Neli valda - Kihnu, Varbla, Piirisaare, Jõhvi - ei rahastanud üldse lasteaia teenuseid. 26% omavalitsustest ehk kokku 62 ostis täiendavat lastepäevahoiu teenust mujalt. Nende hulgas on ka need 11 valda, kus ei ole oma lastepäevahoidu. 19 omavalitsust rahastab kas osaliselt või täielikult erateenuse pakkujaid. Tabel 1 annab ülevaate päevahoiu teenuse kindlustamise erinevatest kombinatsioonidest omavalitsustes.

Tabel 1. Lastepäevahoiu võimalused linnas ja maal 2003 septembris

		On ainult munitsipaal- lasteaed	On ainult munitsipaal- lasteaed ja toetatakse lapse ka mujal KOV või erateenuse pakkujaid	On ainult koduhoid või eralasteaed	Ei ole lasteaeda, kuid toetatakse väljaspool käivaid lapsi	Ei ole lasteaeda ja ei toetata	Kokku
Linn	N	25	14				39
	%	64,1	35,9				100,0
Maa	N	136	49	2	11	4	202
	%	67,3	24,3	1,0	5,4	2,0%	100,0
Kokku	N	161	63	2	11	4	241
	%	66,8	26,1	0,8	4,6	1,7%	100,0

Linnades on 99% kohaliku omavalitsuse poolt rahastatud päevahoiukohtadest valdavalt sama kohaliku omavalitsuse lasteaedades. Valdades kasutatakse mõnevõrra enam ka teiste omavalitsuste abi teenuse pakumisel (Tabel 2).

Tabel 2. Laste arv erinevates kohaliku omavalitsuse poolt finantseeritud lastepäevahoiu vormides 2003 september.

	Linn		Maa	
	N	%	N	%
Kohaliku omv	35627	99,3	13691	90,9
Era	1094	3,0	309	2,1
Väljaspool	172	0,5	1059	7,0
Kokku	36893	100	15059	100

Ainult 52% omavalitsustes ei olnud 2003 septembris lasteaiajärjekordi. Võrdlus 2002. aastaga (Ainsaar ja Aidarov 2002) näitas et järjekorrad on muutumas suuremaks probleemiks nii maal kui linnas. Järjekordi ei olnud järjekordi 12 linnas (31%) ja 113 vallas (57%). Arvuliselt on enam suurenenud järjekordadega maavaldade arv, kuid osaliselt võib olla muutus tingitud ka omavalitsuste liitumisest, mille tagajärjel osad linnad ühinesid valdadeks. Mõnevõrra tuleb arvestada ka võimalusega, et päevahoiu järjekordade suurenemise näitajat on mõjutanud septembrikuu spetsiifilisus - suve lõppedes otsivad vanemad lapsele kohta ning igaks juhuks registreerivad lapse korruga mitmesse lasteaeda ooterežiimile, mis võib kunstlikult pikendada järjekordi. Septembrikuu eripära võib mõjutada küll järjekorras olevate laste arvu, eriti suuremates linnades, kuid ei mõjuta probleemsete omavalitsuste hulka.

Tabel 3. Lasteaedade järjekordade olemasolu linnades ja valdades, märtsis 2002.a. ja 2003. septembris

	Vald		Linn		Kokku	
	%	arv	%	Arv	%	Arv
2003	43	87	69	27	48	114
2002	33	67	57	24	37	110

Keskmine järjekorra pikkus oli suurem Tallinnas ja Tallinna ümbruses. Tallinnas oli järjekorras üle 4000 lapse, Viimsis ligi 300 last ja teistes Tallinna tagamaa omavalitsustes (Maardu, Harku, Keila linn) umbes sada last.

1.2. Lastepäevahoiu maksumus ja selle komponendid

Lastepäevahoiu maksumust ja selle komponente analüüsiti täpsemalt 2003. aasta septembrikuu seisuga. Keskmiselt kulus omavalitsusel ühe lastepäevahoiu teenust tarbiva lapse kohta 2200 krooni kuus. Seejuures esines omavalitsusi, kus see kulu oli kuni 1000 krooni ja selliseid, kus üle 7000 krooni.

Eesti keskmine omavalitsus tegi 81% kõigist kulutustest laste päevahoiule oma territooriumil ja 19% läks teistele omavalitsustele teenuse eest tasumiseks. Kulutused oma lasteaiale algasid 780 kroonist lapse kohta kuus ja ulatusid kuni 5700 kroonini (Tabel 4). Ühe lasteaia kohta keskmine üldmaksumus oli 2003.a septembris 1762 EEK. Aastaga oli teenus **kallinenud umbes 260 krooni võrra**. Enamuse teenuse hinnast moodustasid kulutused palkadeks.

Laste päevahoiu kulude tasumine teistes omavalitsustes on, uuringu kohaselt, omavalitsusele keskmiselt odavam lapse kohta, kui oma lasteaia pidamine. Ostetud teenuse puhul tasus omavalitsus keskmiselt vaid 1600 krooni kuus lapse kohta. 61 omavalitsuses, kes ostsid teenust mujalt, oli nii minimaalne kui maksimaalne kulu lapse kohta keskmiselt väiksem, kui kulutused lapse kohta omas lasteaias.

Tabel 4. Kulutused lastepäevahoiule lapse kohta kuus (2003 sept)

	N	Miimum	Maksimum	Keskmine
Kogu maksumus	241	0	7068	2166
Teistele omavalitsustele ¹	61	719	3108	1596
Oma KOVs kulutused lapse kohta	241	0 (780)	5719	1762
Sellest toitlustamiseks	225	76	567	264
Sellest palgaks	226	240	2302	1061
Vanema poolt makstav	225	10	650	317
Sellest toitlustamiseks	214	14	418	235
Sellest kohatasuks	116	10	250	87
Sellest õppekuludeks	186	8	240	51
Sellest muudeks kuludeks	8	7	200	54

Keskmiselt ei olnud erinevused valdade ja linnade vahel suured (Tabel 5). Samas on ilmne, et maavaldade sees on erinevused väga suured. Vallad maksavad keskmisest enam teistele omavalitsustele laste päevahoiu teenuse eest ja nende endi teenus on mõnevõrra odavam.

Maa ja linna lasteaiakoha üldmaksumus erines keskmiselt 40 krooni võrra (Tabel 5), seda just lapse toitlustamisega seotud suuremate kulutuste tõttu linnades (valdades 257 EEK ning linnades 302 EEK). Aastaga olid toitlustamishinnad suurenenud ligi 100 krooni võrra. Erinevused maavaldade ja linnade kulutustel palkadeks ühe lapse kohta olid vähenenud ning olid 2003 aastal vaid keskmiselt 40 krooni.

Tabel 5. Kulutused lastepäevahoiule linnas ja maal keskmiselt ühes omavalitsuses ühe lasteaias käiva lapse kohta kuus (sept 2003)

	Linn				Maa			
	N	Miinumum	Maksim	Keskmine	N	Miinumum	Maksimum	Keskmine
Kogu maksumus	39	1095	5313	2147	202	0	7068	2169
Teistele omavalitsustele	39	0	3108	354	202	0	2298	413
Oma KOVs kulutused lapse kohta	39	1095	3677	1793	202	0	5719	1756
Sellest toitlustamiseks	39	158	462	302	186	76	567	257
Sellest palgaks	39	432	1630	1028	187	240	2302	1068
Vanema poolt makstav	39	100	622	428	186	10	650	293
Sellest toitlustamiseks	38	32	418	290	176	14	352	223
Sellest kohatasuks	28	35	225	115	88	10	250	78
Sellest õppekuludeks	32	15	240	65	154	8	160	48
Sellest muudeks kuludeks	2	40	62	51	6	7	200	55

Kõige olulisem erinevus ilmnes lapsevanema osalustasu maksmisel. Osalustasu oli keskmiselt 135 krooni suurem linnades kui maal. Linnades tasusid vanemad umbes veerandi lapse lasteaiateenuse eest, maa keskmiselt 17%. See vahekord oli jäänud, võrreldes 2002. aastaga, samaks.

Lasteaia koha kogumaksumus lapse kohta oli suurem nendes omavalitsustes, kus oli vähem 0-18aastaseid kogu rahvastikust (aga mitte 0-6 aastaseid), mis olid suuremad ja kus inimeste sissetulekud olid suuremad (korrelatsioonanalüüs). Lasteaia koha maksumus ei olnud seotud omavalitsuste tulubaasiga.

¹ Puuduvad Maardu kulutused väljastpoolt päevahoiu teenuse ostmise kohta

1.3. Lapsevanema poolt makstav tasu

2002. aasta uurimuse tulemused viitasid ajaolule (Ainsaar ja Aidarov 2003), et päevahoiu maksumus vanemate jaoks kujuneb turujõudude toimel. 2003 aastal olid erinevused vanemate poolt makstavas summas ligi kuuekümnekordsed, alates 10 kroonist lapse kohta kuus ja ulatudes 650 kroonini. Keskmise lapsevanema poolt lapse eest makstav summa oli 317 krooni kuus. Sellest enamus, ehk keskmiselt 260 krooni kulus lapse toitlustamiseks.

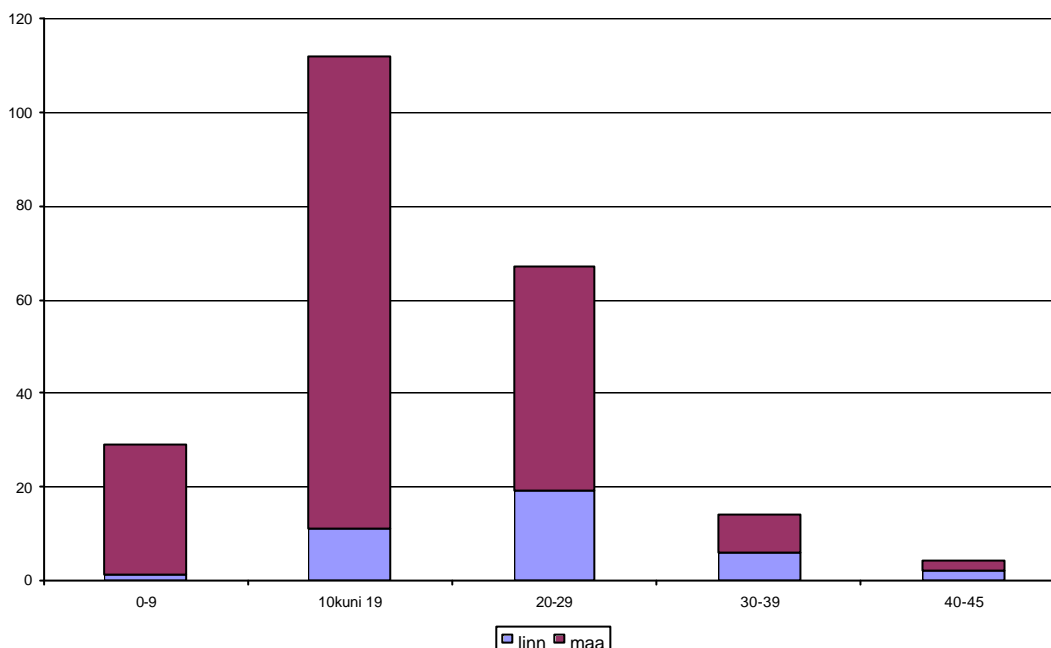
Vanemate osalus lastepäevahoius eksisteerib mitmete maksete näol. 95% omavalitsustes maksid vanemad lapse toidu eest, 82% õppetasu, 51% kohatasu, 6% muud lisatasusid. Olulised erinevused olid vanemate poolt makstavates kogusummades linnades ja valdades (Tabel 6). Kui linnades maksid vanemad lapse päevahoiu eest keskmiselt 428 krooni kuus, siis maal ainult 2/3 sellest. Suurimad erinevused olid toidu eest tasumisel. Kuna paljud maavallad ei võta ka kohatasu, on erinev ka keskmine kohatasu.

Tabel 6. Vanema poolt makstav summa ühe lasteaialapse eest kuus 2003 september

	Kokku	% kogu maksumusest	Toitlustamine		Kohatasuks		Õppekulu		Muud kulud
			%		%		%		
Linn	428	24	283	66	82	19	53	12	3
Vald	292	15,4	210	72	37	13	39	13	2
Keskmine	315	16,8	223	71	45	14	42	13	2

Võrreldes 2002. aastaga oli maavaldades tõusnud toitlustamise hind vanematele ja sellega seoses ka toidu osatähtsus kõigist vanema kuludest lasteaiale. Linnades on vanemate osaluse proportsioonid jäänud samaks.

Korrelatsioonanalüüs näitas, et vanema kõik kulutused lasteaiale olid seotud omavalitsuse tüübi, omavalitsuse suuruse, inimeste sissetulekute taseme, omavalitsuse tulubaasi ja laste osatähtsusega rahvastikust. Vanemad maksavad enam linnades, omavalitsustes, mis on jõukamad, kus laste osatähtsus rahvastikust on väiksem ja inimeste sissetulekud on suuremad.

Joonis 1. Vanemate poolt makstav osa (%) kogu lastepäevahoiu maksumusest linnades ja maal 2003 september.

Omavalitsuste lapsepäevahoiusõbralikkuse määramisel on kasutatud selles uurimuses üldist rahalist näitajat, ehk vanemate tasu osa kõigist päevahoiu kulutustest. On eeldatud, et päevahoiu objektiivsed kulud võivad kujuneda mitmete turujõudude toimel. Omavalitsuse osa on päevahoiu kogumaksumuse osa vähendada lapsevanemate jaoks, et teha tööturul osalemise kulud vanematele võimalikult väikeseks².

2003. aasta septembris maksid vanemad, olenevalt omavalitsusest, 0,25-44% kõigist lapse päevahoiu kuludest. Neljas omavalitsuses oli lasteaia tasu alla 3% (Vaivara, Koonga, Mäetaguse, Meremäe) ja kolmes maksid vanemad üle 40% (Käru, Kärkla, Palupera) kõigist päevahoiu kuludest. Enamuses omavalitsustes jäi vanema poolt makstav osa 10-19% vahele kogu lastepäevahoiu maksumusest (Joonis 1).

2003. aasta kõige lapsepäevahoiu sõbralikum omavalitsus oli Vaivara vald.

Vanema osal lastepäevahoiu tasu maksmisel on seos kogu koha maksumusega - mida enam maksab kogu päevahoiu koht, seda suhteliselt väiksem on lapsevanemate osa. Seos on ka

omavalitsuse tüübiga - maal on vanemate osa suhteliselt suurem - ning sissetulekute tasemega. Mida kõrgemad on inimeste sissetulekud, seda suuremat osa kogu päevahoiu maksumusest vanematelt küsitakse.

Kuna võib arvata, et päevahoiu rahastamine, ehk siis omavalitsuse osa kõigi laste päevahoiuga seotud kulude katmisel sõltub omavalitsuse üldisest suundumusest toetada päevahoidu kui avalikku teenust ning lastega peresid, analüüsisime ka lapsevanemasõbralikkuse seoseid erakondade mõjuga volikogudele. Erakonna mõju kodeeriti juhul kui erakond oli kahe mõjukama partei seas omavalitsuse volikogus. Kõige väiksemad olid lapsevanemate kulutused lastepäevahoiule kogu päevahoiu maksumusega võrreldes Rahvaliidu poolt juhitud omavalitsustes ning kõige kõrgemad Reformierakonna ja Mõõdukate mõjualas (Tabel 7).

Tabel 7. Erakonnad kahe juhtiva partei seas volikogudes ja lapsevanemate osa kogu päevahoiu maksumusest 2003 september.

	Keskmine	N	St. hälve
Rahvaliit	17,8	73	8,2
Res Publica	18,8	88	8,3
Keskerakond	18,9	56	8,5
Isamaa	20,1	15	9,2
Mõõdukad	21,6	18	9,5
Reformierakond	24,4	29	8,1

² Lisaks sellele on päevahoiul muidugi ka rida positiivseid mõjusid lastele.

2. ÜLDHARIDUS JA HUVIHARIDUS

Uurimuses küsiti nii üldhariduskoolide kui huvihariduse rahastamise kohta. Analüüsist jäid välja kutse ja kõrgkoolid. Eraldi fikseeriti kulutused omavalitsuse koolidele, teistele omavalitsustele, kus lapsed õppisid, omavalitsuse poolt doteeritud koolitoidu maksumus ja kulutused koolitranspordile.

Laste huvihariduse blokis olid eraldi küsimused spordikoolide, muusikakoolide, muude huvikoolide ning vabaihenduste rahastamise kohta. Lisaks paluti omavalitsustel lisada kõik õpingute, laste vaba aja sisustamise või huviharidusega seotud tegevused, mida polnud ankeedis märgitud, kuid mida omavalitsus rahastab.

Andmeid küsiti valdavalt 2002. aasta kohta, kuid mõne küsimuse puhul ka 2003. aasta septembri kuu seisuga. Kulutused üldharidusele ja huviharidusele jagati omavalitsuste võrdlemisel kõigi 0-18 aastaste laste arvuga samal territooriumil.

Uuringust selgus, et kõik Eesti omavalitsused tegid investeeringuid kooliharidusse ja sellega seonduvasse 2002. aastal. Enamuses omavalitsustes toetati ka laste huvitegevust. Ainult 11% ehk 27 omavalitsust ei toetanud mingil viisil laste huviharidust väljaspool üldhariduskooli.

Tabel 8. Huvihariduse ja üldkooli kulutused 7-18 aastase lapse kohta maal ja linnas 2002

	Maa	Linn	Eesti
Huviharidus	720	2000	930
Üldharidus	10110	7540	9690
Kokku	10830	9540	10630

Kuna üld- ja huviharidus võivad kohati täiendada teineteist, vaatleme siinkohal neid koos.

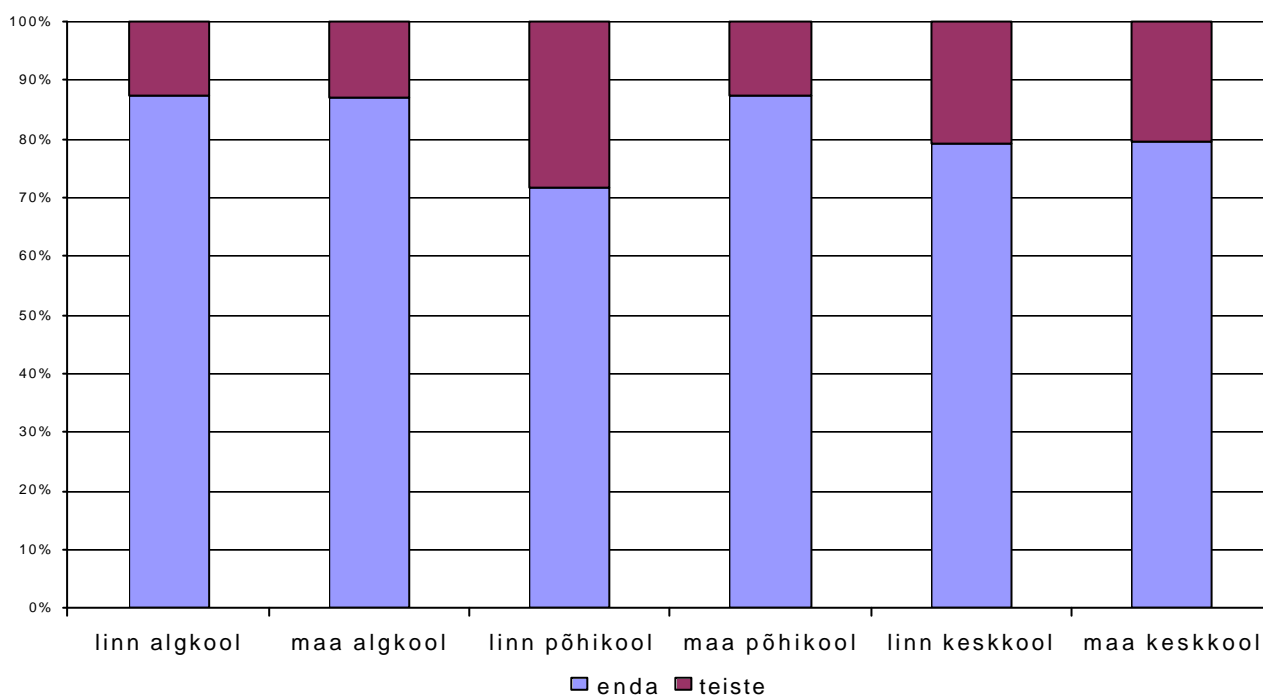
Selles peatükis on üldhariduse summade seas ka teistele omavalitsustele makstav raha, koolitoit, koolitransport jms. Keskmiselt kulub ühe 7-18aastase noore üld- ja huvihariduse peale kokku 10 800 EEK aastas.

Linnades olid keskmised summad lapse kohta mõnevõrra väiksemad kui maal, kuid suuremad olid erinevused maa ja linna vahel üldhariduse kui huvihariduse rahastamises eraldi. Üldhariduse keskmine summa lapse kohta erines maal ja linnas ligi 2570 krooni võrra (Tabel 8). Suured olid erinevused ka huvihariduse rahastamisel. Kui linna noore kohta oli aastas keskmiselt kulutusi 2000 krooni eest, siis maal ainult 724 krooni.

Linnades ei ennustanud mitte ükski kasutatud tausttunnustest lastele ette nähtud summade suurus, maavaldades olid kulutused suuremad ressursside poolest jõukamate omavalitsustes.

2.1 Koolid ja muud haridusasutused

97% Eesti omavalitsustest kindlustas aastal 2002 ise lapsed kooliteenusega (6 omavalitsuses kool puudus) ja 99% maksis oma laste eest teistele omavalitsustele. Enamus Eesti koolilapsi käis keskkooli tüüpi koolides. Joonis 2 näitab oma laste ja teiste omavalitsuste laste suhet linna- ja maakoolides. Näiteks oli maa ja linna keskkoolides suhtarvult võrdselt "omi" ja teiste omavalitsuste lapsi.

Joonis 2. Kohaliku omavalitsuse ja mujalt pärit laste suhe maa- ja linnakoolides 2002.

Kui arvestada oma kooli ülalpidamiseks minevaid kulutusi ühe koolis käiva lapse kohta, on erinevused maa ja linna vahel enam kui kahekordsed. Keskmiselt kulus oma üldhariduskoolidele ühe koolis käiva lapse (nii omad kui mujalt saanud lapsed) koolitamiseks omavalitsusel aastas 12 860 krooni, valdades oli see summa 14 030 ja linnades keskmiselt 6830 krooni (Ankeedis küsiti vaid omavalitsuse eelarvest tehtavaid kulutusi.) Juhul kui koolid õpetaksid ainult oma omavalitsuse lapsi, oleksid kulutused lapse kohta veelgi suuremad, vastavalt valdades 16 830 krooni ja linnades 10 190 krooni.

Erinevad kooliteenuse maksumuse indikaatorid annavad mõnevõrra erinevad tulemusi, kuid nad kõik näitavad et maal tehti lastele kooliharidusele enam kulutusi kui linnades.

Kõigi koolikulutuste summad 7-18 aastaste laste kohta sõltusid omavalitsuse tüübist ning olid maal suuremad kui linnades. Teiste taustatunnustega seoseid ei leitud.

Lisaks ankeedis välja toodud koolidele finantseeriti omavalitsuste poolt erivajadustega laste koolitust, kasvu- või õpiraskustega laste klasse või järeleaitamist ning keskkooli õpilaste kutseõpet, õpilaste keeleõpet keeltekoolis, eragümnaasiumis õppivaid õpilasi ja haridusürituste korraldamist.

Koolitoit

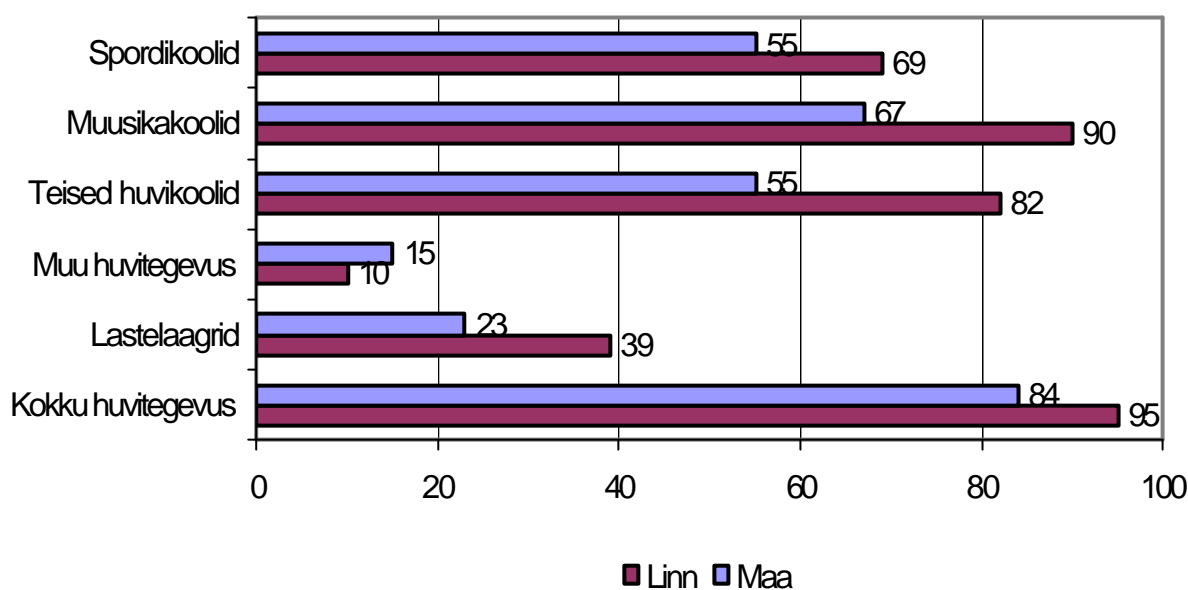
Üks levinumaid õpilaste toetamise vorme oli koolitoidu osaline või täielik hüvitamine. **84%** omavalitsustest hüvitas õpilastele osaliselt või täielikult koolitoidu. See on 6% vähem kui eelmisel aastal. Omavalitsuste poolt hüvitatud keskmine koolisöögi summa oli **146 EEK** kuus.

Koolitransport

90% omavalitsustest hüvitas kas osaliselt või täielikult koolitranspordiga seotud kulusid. Keskmiselt kulus bussisõidu kompenseerimiseks 254 EEK kuus lapse kohta, kuid kulud võisid ulatuda ka kuni 2000 kroonini kuus. Mõned omavalitsused eraldasid lisaks nendele summadele veel ka toetusi peredele koolitranspordi kulude katmiseks (vt ptk 3).

2.2 Huviharidus ja vaba aeg

86% omavalitsustest toetas kohalikust eelarvest laste huviharidust ja vaba aja sisustamist. Huvitegevuse korraldamiseks kulutati 2002. aastal kokku kohalikest eelarvetest 364 335 158 krooni. Sellest summast läks 143 701 125 krooni spordikoolidele, 133 136 745 muusikakoolidele ja 81 329 230 teistele huvikoolidele või ringidele. Omavalitsused, kes

Joonis 3. Huvitegevuse toetamine linna ja maa omavalitsustes (% kõigist maa või linnaomavalitsustest)

toetasid huviharidust, maksid keskmiselt 6610 krooni ühe lapse eest, spordikoolis või ringis käiva lapse eest keskmiselt 4732 krooni ja muusikakoolis käiva lapse eest 9297 krooni (Tabel 9).

Kuna omavalitsustel oli raskusi täpse huvihariduse toetust saavate laste arvu märkimisega, siis kasutati omavalitsuste võrdlemiseks huvihariduse rahastamise suhet omavalitsuse kogu laste arvu. Laste huvitegevust on toetanud peaaegu kõik linna omavalitsused ning 84% maa omavalitsustest. Linnades olid ka kokku laste huvitegevuseks eraldatud kogusummad statistiliselt suuremad kui maal. Eri huvitegevuse valdkondades ilmnisid statistiliselt olulised erinevused muusikakoolide ja spordikoolide osas, kus keskmine omavalitsuse poolt huviharidusele tehtud kulutus linna lapse kohta oli kõrgem.

Tabel 9. Huvihariduse maksumus lapse kohta 2002. aastal (keskmised)³

	Linn			Maa			Eesti keskmine		
	N	Keskmine	St. hälve	N	Keskmine	St. hälve	N	Keskmine	St. Hälve
Spordikoolid/ Ringid	27	680	724	110	186	385	137	284	508
Muusikakoolid, ringid	35	745	363	135	358	457	170	438	465
Muud huvikoolid, ringid	32	289	309	112	235	363	144	247	351
Muu huvitegevus ⁴	3	93	127	30	52	73	33	56	77
Lastelaagrid	15	18	20	47	27	53	62	25	48
Kokku huvitegevus	37	1466	942	170	613	614	207	766	833

Investeeringud lapse kohta kogu huviharidusele olid suuremad omavalitsustes, kus olid inimestel suuremad sissetulekud ($r = 0,2$). Teiste taustatunnustega ei andnud kulutused huviharidusele olulisi korrelatsioone.

Erinevatest huvihariduse valdkondadest selgus, et muude huvikoolide ja lastelaagrite toetamine sõltub inimeste sissetulekutest, kuid mitte näiteks omavalitsuse kogu tulubaasist. ($r= 0,25$ ja $0,72$).

³ Kulutused huviharidusele on jagatud kõigi 2002. aastal omavalitsuses elanud 0-18aastaste laste arvuga.

⁴ Muu huvitegevus sisaldab summasid, mis läksid mõnele ühekordsele üritusele, mis oli mõeldud laste vaba aja sisustamiseks (nt laulupäev, tantsupidu, spordipäev, ka toetus ekskursioonideks)

2.3 Vabaihenduste tegevus laste huvihariduse valdkonnas

Uurimuses paluti omavalitsustel hinnata oma vabaihenduste tööd suviste lastelaagrite, huvialaringide, sportlike tegevuste korraldamisel ja probleemsete lastega tegelemisel. Omavalitsusel oli võimalik nimetada ka täiendavaid tegevusi, mida ei osatud liigitada nimetatud kategooriate alla.

Kõige paremaks peeti vabaihenduste tegevust sportlike tegevuste ja huvialaringide korraldamisel (Tabel 10). Pooled omavalitsused pidasid vabaihenduste tööd sportlike tegevuste ja huvialaringide korraldamisel kas väga heaks või päris heaks. Kolmandik hindas suviste lastelaagrite korraldamist heaks.

Igas viiendas omavalitsuses puudus vabaihenduste töö spordi ja huvialaringide vallas, igas neljandas aga lastelaagrite korraldamise osas. Probleemsete lastega tegelevate vabaihenduste tööd hindas heaks 5% omavalitsustest. Rohkem kui pooltes omavalitsustes puudus üldse märgitud tegevus.

Tabel 10. Laste ja peredega tegelevate vabaihenduste tegevuse puudumine ja nende omavalitsustes, kus ühendused on olemas, hinnang nende tööle 2003 (Keskmised arvatatud skaalal: 1 – nõrk; 2 – võiks olla parem; 3 – päris hea; 4 – väga hea)

	Keskmine	Std. hälve	Tegevus puudub (%)
Suvised lastelaagrid	2,4	0,86	24,7
Huvialaringid	2,6	0,76	22,1
Sportlik tegevus	2,7	0,86	17,1
Probleemsete lastega tegelemine	1,7	0,66	54,1

Omavalitsused, kes märkisid, et nad toetavad mittetulundusühinguid, pidasid umbes kaks korda sagedamini heaks või väga heaks vabaihenduste tööd lastelaagrite, huviringide ja sportliku tegevuse korraldamisel ning probleemsete lastega tegelemisel võrreldes nende omavalitsustega, kes ei ole toetanud vabaihenduste tööd. Linna omavalitsused hindasid huvialaringide tegevust statistiliselt oluliselt positiivsemalt kui maa omavalitsused ($\chi^2=8,8$). Märkimisväärselt erinesid ka linna ja maa omavalitsused oma hinnangute poolest probleemsete lastega tegelevatele vabaihendustele ($\chi^2=24,5$). 59% maa ja 27% linna omavalitsustest märkis, et neil puuduvad selliste lastega tegelevad vabaihendused üldse.

Uurimuses küsiti ka põhjuste kohta *mis takistavad vabaihenduste töö kasutamist*. Üheksa omavalitsust pidas senist vabaihenduste tööd laste vaba aja sisustamise osas optimaalseks ja leidis, et seda ei ole vaja laiendada.

Ülejäänud ehk 90% omavalitsustest nägid põhimõttelist vajadust vabaihenduste töö laiendamiseks. Suuremate takistustena toodi välja rahalisi raskusi - nii vanemate kui ka omavalitsuse enda vähest võimalust tasuda laste vaba aja tegevuse eest (Tabel 11). Samuti peeti oluliseks takistuseks sellise teenuse pakkujate puudust. Statistiliselt oluliselt sagedamini mainiti teenuse pakkujate puudust maa omavalitsuste poolt, võrreldes linna omavalitsustega ($\chi^2 = 12$). Linnades oli seevastu suuremaks takistuseks ruumide puudus ($\chi^2 = 11,2$).

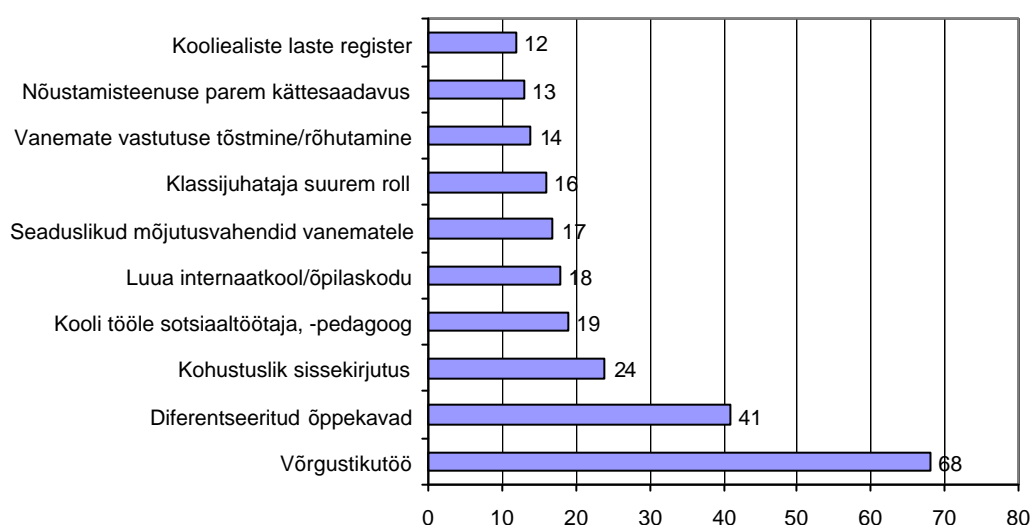
Omavalitsused, kus oli 2000-2001. aastal toimetuleku taotlejaid elaniku kohta rohkem, olid märkinud oluliselt sagedamini võrreldes nende omavalitsustega kus toimetuleku taotlejaid oli vähem, et neil on palju selliseid vanemaid, kes ei suuda laste vaba aja sisustamise eest tasuda ($r = 0,23$). Maa omavalitsused, kus keskmine tulu elaniku kohta 2000 – 2001. aasta seisuga oli madalam ($r = -0,2$) ja omavalitsuse tulubaas väiksem ($r = -0,18$), vastasid rohkem, et neil on probleemiks laste vaba aja veetmise võimaluste laiendamisel omavalitsuse rahaliste vahendite nappus.

Tabel 11. Linna ja maa omavalitsuste peamised takistused vabaihenduste töö laiendamisel laste vaba aja sisustamise osas (% omavalitsuse rühmast)

	Ei takista		Takistab osaliselt		Takistab oluliselt	
	Linn	Maa	Linn	Maa	Linn	Maa
Omavalitsuse rahalised vahendid	9,1	14,6	39,4	38,2	51,5	47,2
Vanemate võimalus tasuda		5,2	35,5	30,5	64,5	64,4
Nõudluse puudumine	58,1	52,2	32,3	39,8	9,7	8,1
Pole sellise teenuse pakkujaid	29	8,6	35,5	33,7	35,5	57,7
Võimalikud pakkujad pole tööst huvitatud	38,5	30,5	42,3	37,6	19,2	31,9
Ruumide puudus	33,3	65,2	50	23,8	16,7	11

2.4 Laste väljalangevus koolist ja koolikohustuse mittetäitmine

Laste väljalangevus koolist ja koolikohustuse mittetäitmine on muutunud Eestis viimasel ajal teravaks probleemiks. Uuringus küsiti omavalitsustelt ettepanekuid olukorra parandamiseks. Joonisel 4 on välja toodud kümme olulisemat soovitusi koolikohustuse täitmise parandamiseks. Kõige enam rõhutati *efektiivse võrgustiku olemasolu* omavalitsuses. Eelkõige peaks toimuma pidev infovahetus kooli, omavalitsuse sotsiaalosakonna ja pere vahel. Märgiti ka osapooltena alaealiste komisjoni, (noorsoo)politseid ja perearsti.

Joonis 4. Omavalitsuste ettepanekud koolikohustuse mittetäitmise probleemi lahendamiseks (arv)

Teisena rõhutati *õppekavade muutmist* paindlikumaks. Soovitati, et õpiraskustega lastele oleks vaja luua individuaalne õppeprogramm, koolides võiksid olla tasandusklassi, käitumisklassidega lastele Tootsi klassid. Samuti peeti oluliseks (eel)kutseõppe võimaldamist neile, kes on nooremad kui 17 ja ei ole suutnud lõpetada põhikooli. Mõned omavalitsused märkisid ka pikapäevarühmade taastamist koolides, kus lastel oleks võimalik saada abi koduste õppetükkide tegemisel.

Väga tähtsaks peeti ka *kohustusliku sissekirjutuse* ja kooliealiste laste registri olemasolu. Nii on koolidel ja omavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatel parem võimalus jälgida laste ja pere liikumist ühe omavalitsuse sees või omavalitsuste vahel, samuti on ka kergem avastada koolikohustuse mittetäitmist.

Leiti, et koolides (eriti suuremates) peaksid töötama peale koolipsühholoogi ka sotsiaaltöötajad või –pedagoogid. Koolide juures peaksid asuma ka koolkodud või omavalitsuses oma internaatkool, mida peaks finantseerima riik. Sellised asutused oleksid mõeldud eelkõige majandusraskuste ja sotsiaalsete probleemidega kodudest pärit lastele.

Selgus, et koolikohustuse mittetäitmise probleemiga tegelemisel peab suurem roll lasuma klassijuhatajal. Klassijuhataja peab pidama kontrolli puudumiste üle, välja selgitama puudumise põhjused, teavitama omavalitust, suunama lapse ja pere psühholoogi juurde, külastama kodusid.

Toodi välja veel järgmisi meetmeid:

- klassis õpilaste arvu vähendamine;
- alaealiste komisjoni loomine omavalitsusse;
- vähekindlustatud lastele tasuta koolitarvete ja –toidu võimaldamine;
- klassivälise töö aktiveerimine ja huvitegevuse populariseerimine;
- kooli turvalisuse tõstmine;
- pedagoogide koolitamine;
- klassikursuse kordamise keelustamine, asendamine personaalse õppega;
- õpilaste sanktsioneerimise võimalus – kool ei pea olema mitte ainult õppeasutus, vaid ka kasvatusasutus.

Omavalitsuste tegevused koolikohustuse mittetäitmise probleemiga

Omavalitsustelt küsiti ka nende senise tegevuse kohta koolikohustuse mittetäitmise probleemiga tegelemisel.

Paljudes omavalitsustes toimus võrgustikutöö, vahetati informatsiooni kooli ja omavalitsuse sotsiaaltalituse vahel. Kool teavitas probleemsetest lastest, koolikohustuse mittetäitjatest. Paralleelselt kasutati vestlust lapsevanematega. Osades omavalitsustes kutsuti puudujate vanemad omavalitsuse sotsiaalkomisjoni istungile arutelule. Teistes omavalitsustes külastasid omavalitsuse sotsiaal- või lastekaitsetöötajad kodusid. Rõhutati pidevat tegelemist probleemsete peredega, laste ja vanemate psühholoogilist nõustamist ja selgitustööd.

Paljudes omavalitsustes töötas alaealiste komisjon. Siinjuures erinevad omavalitsused alaealiste komisjoni rolli tähtsuse poolest. Osades omavalitsustes töötab alaealiste komisjon regulaarselt probleemsete lastega. Teistes peetakse pöördumist alaealiste komisjoni poole viimaseks võimaluseks. 15 omavalitsust märkis, et neil tegutseb õpi- ja/või kasvuraskustega

laste klass (Tootsi klass) või on loodud individuaalõppe võimalus probleemsetele lastele. Mitmetes omavalitsustes oli koolide juures avatud ka õpilaskodud või internaativõimalus. Samuti on kasutatud ka koolis mitte hakkamasaavate laste saatmist erikooli või lihtsalt koolivahetust.

Mõnedes omavalitsustes tegelevad koolikohustuse mittetäitjatega ka koolide juurde loodud hoolekogud. Samuti töötavad mõnedes suuremates koolides sotsiaalpedagoogid. Oluliseks peeti koolide turvalisemaks muutmist ja õpisõbraliku keskkonna loomist, samuti ka huvitegevuse võimalusi koolide juures. Mõned omavalitsused märkisid veel pedagoogidele ja/või vanematele korraldatavaid spetsiaalseid koolitusprojekte, mõjutusvahendite kasutamist (ühiskondlik kasulik töö) ja koolikohuslaste registri pidamist vallas.

26 omavalitsust väitis, et neil ei esine koolikohustuse mittetäitmisega probleeme või on väga harva. Sellised omavalitsused olid peamiselt hästi väikesed, kus on vähe kooliealisi lapsi. Vallas tuntakse üksteist. Probleemi tekkimist on võimalik kiiresti märgata ja sellega koheselt tegeleda, enne kui see süveneb.

3. KOHALIKUD TOETUSED LASTELE JA PEREDELE

Uurimuses korjati andmeid 2002. aastal välja makstud kohalike peretoetuste kohta. Tabel 12 annab ülevaate kõikidest kohalikest peretoetustest. Kõige populaarsemad toetused olid eelkõige sünnitoetused, toetus prillide ostmiseks ning raske majandusliku olukorra toetus. Samuti oli levinud abi ravimite ostmiseks ning jõulutoetused. Populaarsed on ka koolitoetused - põhikooli ja keskkooli või gümnaasiumi lõpetajate toetused.

Tabel 12. Kohalikud peretoetused 2002.a. Eestis

Toetuse nimi	Toetuse olemasolu omavalitsuste %	Toetuse keskm. summa lapsele aastas, EEK	Omavalitsused kokku, EEK	Saajate arv kokku
Sünnitoetus	83	1 129	14 547 086	10 520
Toetus prillide ostmiseks	67	497	710 767	1 515
Toetus raske maj. olukorra puhul	66	687	7 566 405	14 981
Ravimite ostmiseks	55	506	625 759	2 057
Jõulutoetused	52	114	3 393 316	42 357
Põhikooli lõpetamise toetus	45	352	608 656	2 188
Keskkooli või gümnaasiumi lõpp	41	482	544 482	1 272
Transpordikulud	37	959	2 275 933	2 890
Esimese klassi mineku puhul	33	377	601 864	1 769
Sotsiaalteenused	30	1 088	857 477	1 494
Kooliõppeaasta alustamiseks	27	377	1 494 452	4 650
Eduka õppimise eest	27	567	665 714	2 256
Beebipakk	25	430	3 254 929	5 838
Riiete ostmiseks toetused	17	500	222 656	2 507
Koolitoit	14	725	2 216 688	3 254
Koolitarbed	12	447	583 073	2 050
Puuetega lapse toetus	9	5 649	628 477	158
Paljulapseliste toetused	9	1 004	2 354 550	3 280
Väikelapse toetus	8	1 076	1 939 663	3 033
Internaadi toetus	5	3 280	205 973	247
Täiendav õppetoeetus	3	1 694	155 170	104
Perehooldus/lastekodu hooldus	3	2 488	2 221 778	2 600

Ainukese statistiliselt olulise korrelatsioonina selgus, et kõik kohalikud lastele ja peredele mõeldud toetused 0-18aastase lapse kohta, on maal mõnevõrra suuremad kui linnas.

Lapsetoetused

Eesti omavalitsuste seas on levinud **sünnitoetuste** maksmine. Andmed näitavad, et küllaltki suur osa omavalitsusi ehk 83 % määrab peredele, kuhu sünnib laps, rahalist toetus. Vaid 36 valda ning 6 linna (Sillamäe, Kohtla-Järve, Valga, Kallaste, Tapa ja Tamsalu) ei maksnud 2002.a. kohalikust eelarvest sünnitoetust. Kokku sai 2002.a. 10 520 perekonda sünnitoetust kohalikust eelarvest ning omavalitsuste üldine rahaline panus selles oli 14 547 086 krooni. Kohalike sünnitoetuste suurus on omavalitsuseti üsna erinev. Keskmine kohalik sünnitoetus oli Eestis 2002.a. 1291 krooni lapse kohta. Valdades määrati perele ühe lapse sünni puhul keskmiselt 1 281 krooni ning linnades 1344 krooni. 60 % omavalitsustes oli sünnitoetus saja ja tuhande krooni vahemikus. 32% omavalitsustes maksti sünnitoetust, mis jäi 1000-3000 krooni vahele. Suurimaid sünnitoetusi (Tabel 13) maksis Tallinn.

Tabel 13. Suurimad kohalikud sünnitoetused lapse kohta kroonides Eestis 2002.a.

Omavalitsuse nimi	Maakond	Summa lapse kohta
Vastseliina	Võrumaa	2 156
Viljandi	Viljandimaa	2 216
Keila vald	Harjumaa	2 477
Kuressaare Linn	Saaremaa	2 590
Luunja	Tartu	2 976
Kullamaa	Läänemaa	3 000
Loksa vald	Harjumaa	3 000
Maidla	Ida-Virumaa	3 000
Vaivara	Ida-Virumaa	3 090
Roosna-Alliku	Järvamaa	3 115
Tähtvere	Tartu	3 225
Viimsi	Harjumaa	3 381
Türi vald	Järvamaa	3 500
Kihnu	Pärnumaa	4 000
Paide Linn	Järvamaa	4 060
Kiili	Harjumaa	4 782
Tallinn	Harjumaa	5 000

Suuremad ja jõukamad omavalitsused toetasid oma elanikke suuremate sünnitoetustega. Sünnitoetuste suurus oli positiivses korrelatsioonis ka inimeste sissetulekutasemega ning negatiivselt vaesusega.

25 % omavalitsustest (59) toetas peresid nn. **beebipakkidega**. Beebipakki võib pidada üheks sünnitoetuse vormiks. Beebipaki keskmine hind 2002.a. oli 430 krooni lapse kohta. Maal oli see pisut aga mitte oluliselt suurem kui linnas ehk vastavalt 434 ja 408 krooni.

9 % omavalitsustest määras **paljulapselistele peredele toetusi**. Linnades oli keskmiseks summaks aastas lapse kohta 512 EEK ja maal 1 085. Eesti keskmine näitaja oli 1 004 krooni keskmiselt. Kohalikest eelarvest kulus selleks 2002.a. 2 354 550 krooni ning nende saajate arv oli 3 280 last. Korrelatsiooni analüüs näitas, et omavalitsuse tulubaas rahvastiku suurus olid positiivselt seotud lasterikaste toetuse määramisega. Mida suurem oli kohalik tulubaas ja suurem omavalitsus, seda suurem oli lasterikaste perede toetuse võimalus.

Ka väikelapse toetusi maksti 8 % omavalitsustes. Üldine keskmine summa oli Eestis 2002.a. 1076 EEK, valdades 1 224 ja linnades 632 krooni inimese kohta aastas. Korrelatsioonanalüüs näitas, et nimetatud toetust oli võimalik saada eelkõige majanduslikult jõukamates omavalitsustes.. Väikelapse toetuse summa ei olnud samal ajal seotud mitte ühegi majandusliku, geograafilise või administratiivse näitajaga.

Puuetega lastele toetus määras 2002 a. ainult 9 % omavalitsust (22). Selle toetuse keskmine oli linnas 3 889 ja maal 6 166 krooni lapse kohta aastas. Eesti keskmine oli 5 649 krooni.. Puuetega laste olukorra parandamiseks oli eraldatud omavalitsuste poolt kokku 628 477 krooni ning abi sellest sai 158 last.

2,5 % (6) omavalitsustest kasutas **perehoolduse ja/või lastekodu lapsele toetus**. Linna keskmised moodustasid vastavalt 842 ja 2 817 krooni lapse kohta ning üldkeskmine oli 2 488 krooni.

Kohalikud koolitoetused

Sellesse toetuste grupi kuuluvad järgmised toetused: esimese klassi mineja toetus, kooliaja alguse, põhikooli, keskkooli/gümnaasiumi lõpetaja toetus, toetus eduka õppimise eest ja koolitoidu hüvitamine.

33% omavalitsusi toetas 2002.a. kohalikust eelarvest esimese klassi lapsi. **Esimese klassi mineja** toetus esines eelkõige valdades ning ainult 6 linnas (Viljandi, Sillamäe, Loksa, Kallaste, Võhma, Kiviõli). Toetuse keskmine summa lapse kohta oli maal suurem kui linnades ehk vastavalt 394 ja 282. Eesti keskmine näitaja oli 377 krooni.

Korrelatsioonanalüüs näitas, et esimese klassi toetuse kehtestamine oli negatiivselt seotud põhikoolis käivate laste üldarvuga, sissetuleku. Omavalitsuse tulubaas, tulu elaniku kohta, toimetuleku toetuse keskmine ja muud geograafilised näitajad nagu rahvastiku suurus ning selles olemasolev laste osakaal vanuses 0-6 ja 7-18 ei olnud nimetatud toetuse olemasoluga seotud.

Kooli alguse toetus, on sarnane esimese klassi toetusega. Erinevus seisneb ainult selles, et seda määratakse vanematele õpilastele. Antud toetust kasutas 27 % omavalitsustes. Maal oli 2002.a. kooli alguse toetus keskmiselt 412 krooni lapse kohta ning linnas 369 krooni. Toetuse suurus oli negatiivselt seotud vaesusega.

Põhikooli lõpetamise puhul määrab rahalist toetust 45 % omavalitsustest. Põhikooli lõpetaja toetusi määravad oma lastele eeskätt vallad ning ainult kuus linna (Mõisaküla, Kilingi-Nõmme, Loksa, Elva, Võru, Kuuressaare) Eesti keskmine summa lõpetajale oli 2002.aastal 352 krooni lõpetaja puhul. Valdades maksti keskmiselt 337 ning linnades 610 krooni.

Keskkooli lõpetaja toetust maksti peaaegu sama paljudes tihti kui põhikooli lõpetaja toetust ehk 41 % omavalitsustest. Linnades oli keskmine toetus saaja kohta ligi kaks korda suurem kui valdades s.o. vastavalt 884 ja 437. Ka keskkooli lõpetaja toetus oli levinud eelkõige maal. Ainul veerand linnadest ja 44 % valdadest kasutas seda toetust. Korrelatsioonanalüüs näitas, et suurema tulubaasiga omavalitsustes olid suuremad koolilõpetaja toetused. Lisaks oli see positiivselt seotud sissetuleku ning negatiivselt toimetulekutoetuse näitajatega.

12% omavalitsustest määras õpilastele toetust, mida kasutati **koolitarvete ostmiseks**. Kokku määrati sellist toetust üle Eesti 2 050 lapsele 583 073 krooni ulatuses. 14% omavalitsusi maksis veel eraldi **koolitoidu** toetust peredele. 27 % omavalitsusi määrasid 2002.a. rahalist preemiat **eduka õppimise eest**. Seda kasutasid enamasti vallad. Linnades said edukad õpilased keskmiselt 775, valdades 533 ning Eesti keskmine oli 567 krooni. Enamasti (28%) olid levinud 100-200 kroonised toetused.

Väga väike osa omavalitsusi ehk 3 % tagas oma eelarvest **täiendavat õppetootust**, mille tagamiseks kulutati kokku Eestis 155 170 krooni 104 õpilasele.

Internaadi toetust kasutas ainult 5 % omavalitsusi. Toetuse keskmine oli 3 280 krooni lapse kohta aastas. Valdades oli see näitaja 4 205 ning linnades 3 065 krooni. Kõik omavalitsused määrasid kokku internaadis õppivatele ja elavatele lastele 205 973 krooni, toetuse saajate arv oli 247. Positiivne korrelatsioon esines ainult sissetulekuga, mis tähendab, et omavalitsustes, kus inimestel olid suuremad sissetulekud olid samuti suuremad internaadi toetused. Muid seoseid ei leitud.

Kohalikud tervisetootused

Tervisetootusteks on siin loetud toetused prillide ja ravimite ostmiseks. 67% omavalitsustest määras 2002 toetusi **prillide ostmiseks**. Keskmine toetuse suurus oli 497 krooni abi saaja kohta, linnades 581 ja maal 485 krooni. Enamasti jäi toetus 400-500 krooni vahele (35%).

Ravimite ostmist toetas 55 % omavalitsustest. Toetuse keskmine summa oli valdades 523, linnades 422 ja keskmiselt 506 krooni abivajaja kohta. Kõige levinumad summad olid vahemikes 301-400 EEK (21%).

Muud toetused

2002.a. oli keskmine summa **sotsiaalsete teenuste hüvitamiseks** 1088 krooni inimese kohta aastas. Linnade keskmine oli 843 ja maal 1 124 krooni. Sotsiaalseid teenuseid hüvitas 30 % omavalitsustest. Kohalikest eelarvetest maksti seda toetust 857 477 ulatuses ja abistati 1494 inimest. Toetus oli levinud eelkõige valdades (61) ning vähemal määral linnades (9 – Haapsalu, Põlva, Kuressaare, Loxsa, Narva-Jõesuu, Mustvee, Valga, Maardu, Kärdla).

Mõned omavalitsused (17 % ehk 40), toetasid oma hädasolevaid elanikke **riietega ning jalatsitega**. Linnades oli selle toetuse keskmine väärtus abi saaja kohta tunduvalt väiksem ehk 340 maa 515 krooni vastu. Maakondade lõikes oli keskmiselt kõige suurem riiete ja jalatsite toetus Ida-Virumaal. Üle Eesti oli riiete/jalatsite toetuseks eraldatud 222 656 krooni, saajate arv oli 2 507 inimest.

Üsna populaarsed olid **jõulutoetused**. Neid kasutas 52 % omavalitsustest. Toetus võis esineda nii rahana kui tavapärase kommipaki kujul. Alljärgnevas analüüsis on rahalist ja mitterahalist toetust käsitletud koos. Kõige sagedamini jäi toetus vahemikku 1-50 EEK (22%) ehk jõulupaki tasemele. Suuremad jõulutoetused olid neis omavalitsustes, kus inimestel on suhteliselt suuremad sissetulekud.

66 % omavalitsustel oli 2002.a. **raske majandusliku olukorra** puhul ettenähtud **rahaline toetus**. Seda määrati 131 vallas ning 29 linnas. Selle toetuse üldkeskmine oli 687, linnade ja valdade puhul oli see peaaegu võrdne ehk vastavalt 659 ja 693 krooni inimese kohta. Kõige sagedamini jäi toetus 401-500 EEK (23%) vahemikku.

Transpordi teenuste hüvitamine toimus 37 % (89) omavalitsustes. Keskmine toetuse suurus oli valdades 1015 krooni ning 560 krooni linnades.

4. VANEMLIKU HOOLITSUSETA LAPSED KOHALIKUS OMAVALITSUSES

Omavalitsustelt küsiti, kui palju esines 2002. aastal selliseid juhtumeid, kui sotsiaal- või lastekaitsetöötajad pidid sekkuma ajutiselt pere ellu, et kaitsta laste õigusi. 130 omavalitsust oli rakendanud lastetoetuste ajutist äravõtmist vanematelt, 77 lapsehooldustasu ajutist ära võtmist. 52 omavalitsuses oli vesteldud vanematega ja nõustatud peresid.

15 omavalitsust olid vormistanud vanemliku hoolitsuseta lapsele perehoolduse. Mõned omavalitsused olid korraldanud lapsele eestkoste või paigutanud hoolitsuseta lapse turvakodusse.

Tabel 14. Omavalitsuste arvamused peretoetuste lasteni viimise võimaluste kohta probleemsete perede puhul

	Kasutame seda ja peame heaks		Kasutame, kuid ei pea heaks		Ei kasuta, kuid peame heaks		Ei kasuta ja ei pea heaks	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Lastetoetuste ajutine peatamine ja suunamine lapse eest hoolitsejale	165	71,7	9	3,9	51	22,2	5	2,2
Lastetoetuste edastamine otse kohaliku omavalitsuse kaudu hüvitisena (toit, riided)	12	5,6	5	2,3	125	57,9	74	34,3
Lapsehooldustasu või vanemapalga ajutine peatamine ja suunamine lapse eest hoolitsejale	77	35,2	4	1,8	131	59,8	7	3,2
Lapsehooldustasu või vanemapalga edastamine otse kohaliku omavalitsuse kaudu hüvitisena (toit, riided)	9	4,3	1	0,5	105	50,5	93	44,7

Selliste perede puhul, kus vanemad ei oska või ei taha ratsionaalselt kasutada riigilt saadavaid peretoetusi, on omavalitsused rakendanud kõige sagedamini toetuse ajutist peatamist ja suunamist lapse tegelikule hoolitsejale. Lastetoetuse või lapsehooldustasu omavalitsuse kaudu hüvitisena edastamist üldiselt ei kasutata. Paljud omavalitsused ei pea seda varianti ka heaks. Põhjendustena toodi välja, et probleemsetel vanematel võib kaduda vastutus laste kasvatamise eest ja kujuneda välja õpitud abitus. Leiti, et toetuste hüvitisena edastamist raskendab eelkõige vastava seadusandluse puudumine. Samuti nõuab see täiendavat inimressurssi ja kulutusi. Sageli osutub probleemsete vanematega kompromissile jõudmine väga keeruliseks protsessiks.

Lahendusteks pakuti toetuse suunamist teenust osutava asutuse kaudu. Näiteks teha leping poega, kes annab toetuse summas toiduaineid, või jagada toetus välja toidutalongides. Pakuti veel, et lastetoetus võiks olla kui kaudne toetus riigilt: näiteks tasuta koolitoit, õppevahendid või huvialaringid. 16-aastastele võiks aga lastetoetus juba kätte maksta. Peretoetuste peatamist ja suunamist lapse eest hoolitsejale takistab omavalitsuste arvates sageli see, et polegi usaldusväärseid isikuid, kellele toetust anda. Vaja oleks koolitatud tugiisikuid või hooldusperesid.

Lastetoetuste ajutist peatamist ja suunamist lapse eest hoolitsejale kasutasid peaaegu kõik linna omavalitsused. Samas kasutas seda 70% maa-omavalitsusetest. Lapsehooldustasu suunamist lapse tegelikule hoolitsejale rakendasid umbes pooled linna ja kolmandik maa-omavalitsustest.

Takistused lastekaitsetöös

Omavalitsustelt küsiti, mis takistab neil efektiivse lastekaitsetöö korraldamist. Kõige suuremaks probleemiks (57%) on spetsialistide puudus ja nende tööga ülekoormatus. Ligi kolmandik omavalitsustest leidis, et see takistab ainult mõningal määral nende lastekaitsetööd. Teiseks oluliseks probleemiks oli spetsialistide võrgustiku puudumine. Linna ja maa omavalitsused ei erinenud oma probleemide poolest lastekaitsetöös.

Tabel 15. Lastekaitsetöö võimalikud takistused

	Eelkõige see		Suurel määral		Mõningal määral		Ei takista	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Spetsialistide puudus	65	29,3	68	29,6	72	31,3	25	10,9
Spetsialistide ülekoormus	39	19,9	70	35,7	59	30,1	28	14,3
Erialaste oskuste puudus	7	3,3	27	12,6	131	61,2	49	22,9
Probleemidega kokkupuutuvate inimeste tahtmatus edastada informatsiooni	7	3,1	51	22,5	105	46,3	64	28,2
Nende küsimustega tegelevate spetsialistide võrgustiku puudus	27	12,1	49	22	103	46,2	44	19,7
Koostöö probleemid	7	3,1	40	17,9	120	53,8	56	25,1
Liiga kiiresti muutuvad seadused	8	3,7	39	17,9	107	49,1	64	29,4

5. OMAVALITSUSTE TOETUS LASTEGA PEREDELE JA LASTELE

Erinevate lastele suunatud omavalitsuste vahendite võrdus näitab, et suurima osa lastele ja lastega peredele mõeldud kulutustes hõlmasid haridusega seotud kulutused (70%). Päevahoid moodustas 21%, huviharidus 7% ja kohalikud peretoetused 2% kõigist lastele mõeldud vahenditest. Linnades ja valdades oli lastele mõeldud kohalike kulutuste struktuur erinev (Tabel 16). Maavaldades moodustasid kogu lastele mine raha struktuurist suurema osa kulutused kooliga seonduvale, kuid väiksem oli huvihariduse toetamine. Ka päevahoiu kulutused olid linnades suuremad kui maal.

Tabel 16. Linnade ja valdade keskmised kulutused ühe 0-18 aastase lapse kohta 2002

	Eesti		Linnad		Vallad	
	Keskmine	%	Keskmine	%	Keskmine	%
Peretoetused / 0-18	176	2	122	1	186	2
Koolikulud/ 0-18a	7101	70	5523	58	7436	72
Huviharidus/0-18	683	7	1456	15	533	5
Kulutused oma päevahoiule/0-18	2172	21	2448	26	2117	21
Kokku	10132	100	9549	100	10272	100
N	241		39		202	

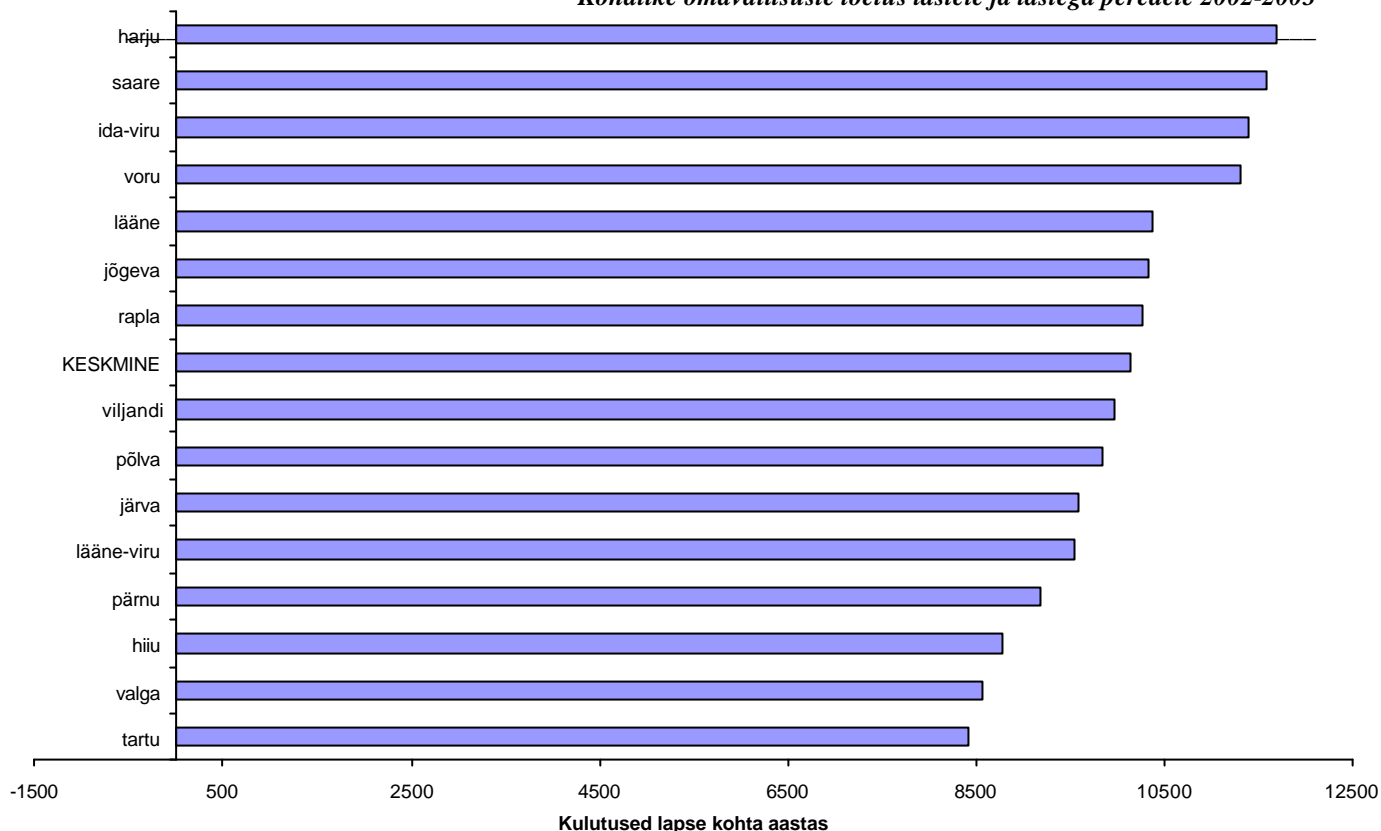
Üldise lapsesõbralikkuse määramiseks kasutati kahte näitajat: rahaliste kulutuste kogusummat (indeks1) ja erinevate meetmete astaksummat (indeks2).

Rahalise üldise lapsesõbralikkuse indikaatori (indeks1) määramiseks arvutati koondindeks kõigist omavalitsuse poolt kasutatud rahalistest vahenditest 2002. aastal ja 2003. aasta septembris mis jagati 0-18aastaste laste arvuga omavalitsuses. Nimetatud näitaja põhimõtteline arvutamise valem on ära toodud alljärgnevalt:

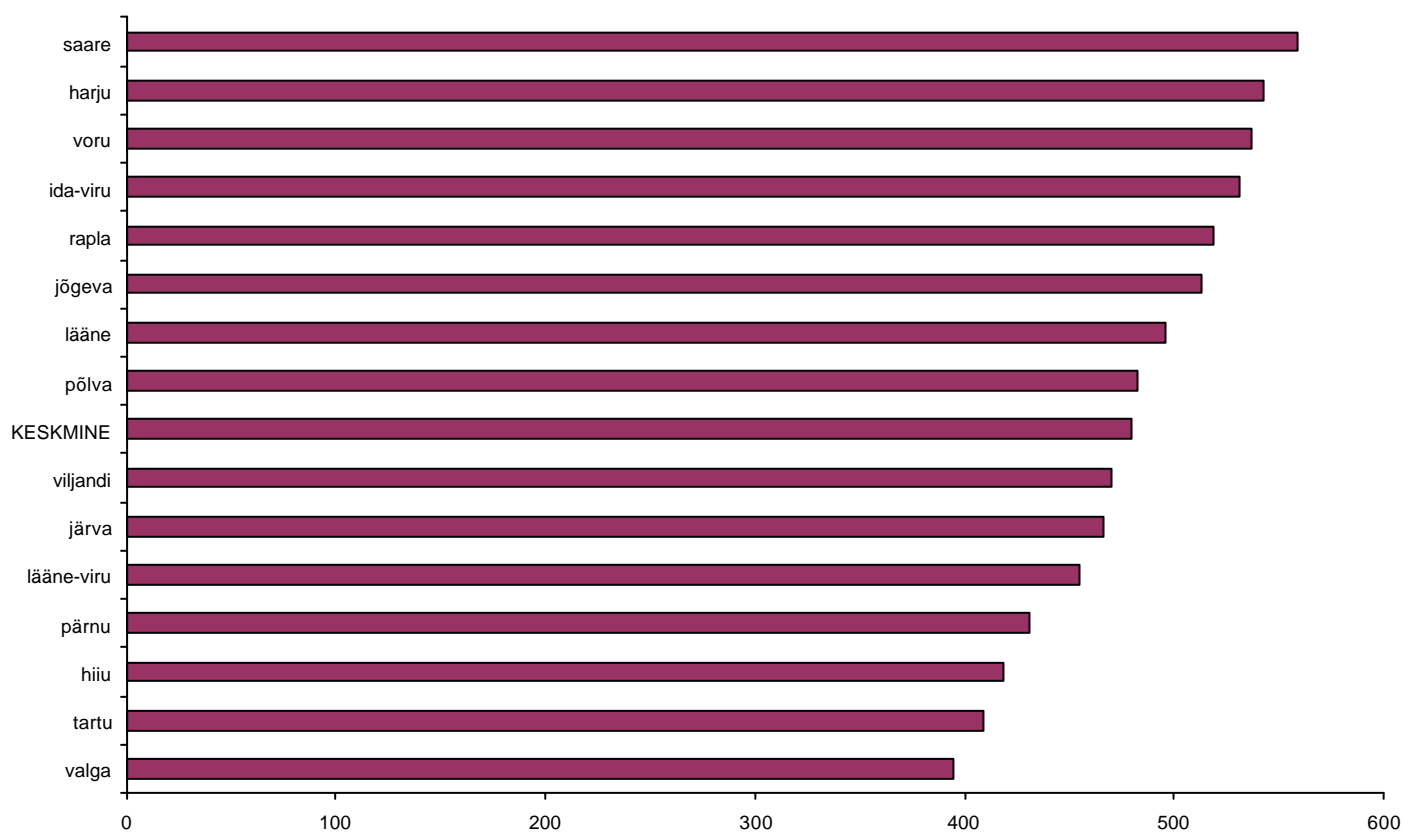
$$\text{Indeks1} = (\text{päevahoiule kulutatud summad 2002}) + (\text{kulutused koolivõrgule 2002}) + (\text{koolitranspordi toetus september 2003} * 8) + (\text{kulutused teistele haridusasutustele 2002}) + (\text{mittetulundusühingutele lastega tegevusteks eraldatud summa 2002}) + (\text{peredele mõeldud täiendavad toetused 2002}) / 0-18 \text{ aastaste laste arv 2002. a jaan.}^5$$

⁵ Kümnes omavalitsuses puudusid täpsed arvud kulutuste kohta päevahoiule 2002 aastal (Audru, Elva, Jõhvi vald, Keila Linn, Kihnu, Pärnu, Saue vald, Vaivara, Varbla, Värska). Nende omavalitsuste puhul eeldati, et kulutused on samal tasemel kui 2003 aasta septembris ja septembri kuu näitaja korrutati 11ga.

Kohalike omavalitsuste toetus lastele ja lastega peredele 2002-2003

Joonis 5. Keskmise lapsesõbralikkus (indeks1) maakonniti (omavalitsuste keskmine)

Joonis 6. Keskmise lapsesõbralikkuse mitmekesisus (indeks2) maakonniti (omavalitsuste keskmine)

Lapsesõbralikkuse indeks1 varieerus 2 000 kuni 34 000 krooni vahel aastas lapse kohta. Koondnäitaja linnades ei olnud seotud mitte ühegi taustnäitajaga. Valdades oli tugev seos olemas omavalitsuse jõukusega ning inimeste sissetulekute tasemega, st et mida suurem oli jõukus ja sissetulekute tase, seda suurem oli ka lapsesõbralikkus. Linnades ei mõjutanud ei ressursid, laste osatähtsus elanikkonnast, vaeste ega inimeste sissetulekute tase lapsesõbralikkust.

Joonis 5 illustreerib maakondade keskmisi selle indeks alusel.

Alternatiivse indikaatorina arutati välja ka lapsesõbralikkuse indeks2, mis baseerub omavalitsuse tublidusel võrreldes teiste omavalitsustega. Võrreldes esimese indeksiga väljendab indeks2 pigem omavalitsuste tegevuste mitmekesisust lastega seotud valdkondades. Indeks2 oli seotud inimeste sissetulekute tasemega. Sarnaselt rahalise indeksiga, ei ole linnade puhul võimalik ennustada lapsesõbralikkust. Maa omavalitsustes valitseb tugev seos lapsesõbralikkuse ja omavalitsuste vahendite ning inimeste jõukuse vahel. Jõukamate inimestega omavalitsustes on ka tähelepanu lastele suurem. Samuti paistavad mitmekesisema lapsesõbralikkuse silma suuremad vallad. Joonis 6 näitab maakondade keskmisi ka indeks 2 alusel.

Maakondade järjestus varieerub küll mõnevõrra, olenevalt kasutatud indeksist, kuid mõlema indeksi osas olid teistest lapsesõbralikumad Harjumaa, Saaremaa, Ida-Virumaa ja Võrumaa.

Mõlema tunnuse alusel oli 2002. aasta Eesti kõige lapsesõbralikum omavalitsus SAKU vald

Tabel 17 annab ülevaate Eesti kõige tublimatest valdadest kuue näitaja alusel: indeks1 (lapsesõbralikkus rahaliselt arvestatud), indeks 2 (lapsesõbralikkuse mitmekesisus), omavalitsuse toetus koolidele lapse kohta, omavalitsuse toetus huviharidusele, peretoetused ja päevahoid.

Tabel 17. Eesti tublimad omavalitsused laste ja lastega perede toetamise 2002 a.

Lapse-sõbralikkus kokku	Lapse-sõbralikkuse mitmekesisus	Kool	Huviharidus	Peretoetused	Päevahoid
Saku (Harju) Mäetaguse (Ida-Virumaa), Vaivara (Ida-Virumaa), Noarootsi (Lääne), Lasva (Võru)	Saku (Harju) Anija (Harju) Vastseliina (Võru) Noarootsi (Lääne), Viimsi (Harju), Orissaare (Saare), Ruhnu (Saare), Viljandi (Viljandi)	Saku (Harju), Vaivara (Ida-Viru), Lasva (Võru), Noarootsi (Lääne), Illuka (Ida-Viru), Mooste (Põlva), Mäetaguse (Ida-Viru), Vormsi (Lääne), Kasepää (Jõgeva)	Paistu (Viljandi), Paldiski (Harju), Rakvere linn (Lääne-Viru), Aseri (Ida-Viru), Vastseliina (Võru), Põlva linn (Põlva)	Maidla (Ida-Viru), Vaivara (Ida-Viru), Mustjala (Saare), Viimsi (Harju), Ruhnu (Saare), Saku (Harju)	Vaivara (Ida-Viru), Koonga (Pärnu), Mäetaguse (Ida-Viru), Meremäe (Võru), Kullamaa (Lääne), Lümanda (Saare), Ridala (Lääne), Kõrgessaare (Hiiumaa)

Kirjandus:

Ainsaar, M., Aidarov, A. (2002) Omavalitsuste toetus lastega peredele 2001-2002. Uuringu aruanne. Rahvastikuministri büroo.

Ainsaar, M., Aidarov, A. (2003) Lastepäevahoid Eesti kohalikes omavalitsustes aastal 2002. Sotsiaaltöö 2, lk 39-41.